

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 801.81

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.2.1/16>**Бахов І. С.**

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Худа Н. С.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Калашник О. В.

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

ЛІНГВОПОЕТИКА ЯК МЕТОД АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Статтю присвячено вивченню мови художніх творів, що є центральною проблемою у роботах багатьох дослідників, як в Україні, так і за кордоном. У них розробляються різні методи та способи аналізу художнього тексту, серед яких можна виділити два основні підходи: лінгвістичний та літературознавчий. У статті було розкрито, що для лінгвістичного методу відправною точкою дослідження є мова, текст розглядається з погляду прояви загальних мовних закономірностей. Літературознавчий метод вихідним пунктом вибирає текст, а мова є допоміжним матеріалом для аналізу. Таким чином, вивчення мови художніх творів закріплює розподіл філології на лінгвістику та літературознавство, і, відповідно, розподіл стилістики як галузі філології на лінгвістичну та літературознавчу стилістику. У роботі розвивається думка про необхідність створення окремої філологічної дисципліни – науки про мову художньої літератури, сформовано предмет та завдання лінгвопоетики як галузі філології, що вивчає мову художнього твору. На думку вчених, завдання лінгвопоетичного дослідження у тому, щоб вивчити естетичну функцію мовних одиниць у творі словесно-художньої творчості. Таким чином, внаслідок зближення двох підходів на стику лінгвістичної та літературознавчої стилістики виник новий розділ філології – лінгвопоетика, предметом якої є «сукупність використаних у художньому творі мовних засобів, за допомогою яких письменник забезпечує естетичний вплив, необхідний йому для втілення його ідейно-художнього задуму». Мета лінгвопоетичного аналізу полягає в тому, щоб визначити, як та чи інша одиниця мови (слово, словосполучення, граматична форма, синтаксична конструкція) включається автором у процес словесно-художньої творчості, яким чином те чи інше своєрідне поєднання мовних засобів призводить до створення даного естетичного ефекту. Як відомо, застосовний до будь-яких текстів, лінгвостилістичний аналіз включає два рівні: семантичний і метасеміотичний. На семантичному рівні мовні одиниці (слова, словосполучення, синтаксичні конструкції) розглядаються як такі, у їхньому прямому значенні. На метасеміотичному рівні здійснюється перехід від розгляду безпосереднього значення мовних одиниць до вивчення їхнього функціонування в тексті.

Ключові слова: художні твори, лінгвістика, методи лінгвопоетичного дослідження.

Постановка проблеми. Слова, словосполучення, синтаксичні конструкції аналізуються тут з точки зору додаткового змісту, тих конотацій, які вони набувають у контексті. Однак, будучи універсальним, лінгвостилістичний аналіз не враховує специфіки художніх текстів, де від дослідника вимагається проникнення в ідейний задум письменника, знайомство з його світоглядом та

естетичною позицією, способом художнього мислення, ставленням до культурнофілологічної традиції. У творі художньої літератури недостатньо зрозуміти зміст, необхідно розглянути складну взаємодію словесномовної структури та художньо-композиційної організації твору, а для цього необхідний зв'язок мови та поетики. Таким чином, досліднику необхідно вийти на інший рівень,

застосувати лінгвопоетичний аналіз, який розглядає способи використання метасеміотичних властивостей мовних одиниць у рамках твору, їх роль у відображенні авторського наміру та ідейного змісту твору. В основу лінгвопоетичного аналізу може бути покладена певна система категорій та параметрів, розробкою якої займалися вчені з різних країн. Категорія лінгвопоетичного перетворення – найголовніша і найважливіша категорія лінгвопоетичного аналізу. Різні елементи мови, опиняючись у сфері словесно-художньої творчості, перетворюються, виявляючи об'єктивно закладені в них можливості естетичного вираження. Більш приватною категорією є поліфонія слова. У творах художньої літератури слово має тенденцію розширювати свої можливості: воно в кожному вживанні може володіти одночасно всіма своїми семантичними та стилістичними потенціями у явній чи прихованій формі. У художньому тексті, таким чином, слово набуває додаткової глибини та ємності, постає як глобальне семантичне ціле. Ця властивість слова одна із ознак художності тексту. Використання категорій не набуло широкого поширення у дослідженнях її послідовників та вчених, які займаються лінгвопоетикою. Однак не можна не відзначити значний внесок, який був внесений у розробку лінгвопоетичного аналізу, вперше чітко сформулювавши його мету та докладно описавши систему категорій та параметрів цього методу дослідження творів словеснохудожньої творчості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку дослідників, «лінгвопоетика – це розділ філології, в рамках якого стилістично марковані одиниці, використані в художньому тексті, розглядаються у зв'язку з питанням про їх функції, та порівняльної значущості для передачі певного ідейно-художнього змісту та створення естетичного ефекту». Було розглянуто взаємини лінгвопоетики та лінгвостилістики, лінгвопоетики та літературознавства, зазначаючи, що лінгвостилістичний аналіз є неодмінною основою всіх подальших лінгвопоетичних побудов. Окрема частина досліджень присвячена опису конкретних методів лінгвопоетичного дослідження. Лінгвопоетичний аналіз художнього твору як сукупності складових текст мовних одиниць може починатися з вивчення лінгвопоетики окремого художнього прийому. Це вивчення виявляється досить плідним, якщо аналізовані мовні одиниці дійсно реалізують функцію впливу. У дослідженні ці положення ілюструються на матеріалі атрибутивних словосполучень. Безперечною заслугою досліджень є докладний

опис конкретних методів лінгвопоетичного дослідження, які докладно ілюструються у його роботах. Крім того, Quilis вперше пише про можливість використання лінгвопоетичного аналізу як у синхронічному, так і діахронічному плані (Quilis). При використанні терміна «лінгвопоетика» необхідно пам'ятати про те, що він застосовується для позначення двох протилежних типів дослідження.

Постановка завдання. Метою одного з протилежних типів дослідження є виявлення тематики костилістичних характеристик використання окремого художнього прийому в тому чи іншому творі чи групі творів. До досліджень даного типу відносяться роботи в яких як лінгвопоетична проблема розглядається співвідношення авторської мови та мови персонажа і вперше робиться спроба застосувати лінгвопоетичний аналіз для вивчення творів драматичного жанру; робота, у якій розглядається лінгвопоетична функція зміни вірша та прози на матеріалі п'єс У. Шекспіра, центральною проблемою якого є лінгвопоетична характеристика образу персонажа; робота Черненка, де вперше вивчаються лінгвопоетичні засоби вираження авторського ставлення до персонажа; дисертація Хінка, присвячена розробці методів розкриття лінгвопоетичної функції словосполучення у контексті творів словеснохудожньої творчості та деякі інші. Другий тип дослідження – дослідження окремого художнього тексту, спрямоване на виявлення ролі формальних мовних елементів у передачі якогось ідейнохудожнього змісту та у створенні певного естетичного ефекту. Такими роботами є дослідження Х'юна, де лінгвопоетичний метод був вперше розроблений і застосований на матеріалі поетичних творів різними мовами, і наша робота, в якій була зроблена спроба лінгвопоетичного аналізу кількох великих за обсягом прозових творів (романів) у порівняльно-порівняльному плані із застосуванням методу тематичного розширення тексту (лінгвопоетичному аналізу було піддано пейзажні описи в текстах англійських романів та їхніх українських перекладах). Однак оскільки в основі обох підходів лежить той самий принцип – розгляд одночасно формальної та змістовної сторони тексту, вони об'єднані за допомогою терміну «лінгвопоетичний». Новизна таких робіт полягає в тому, що методика аналізу тексту на трьох рівнях, тобто методика лінгвопоетичного аналізу, яка досі використовувалася лише у дослідженнях художніх текстів, вперше застосовується до мови рекламних текстів. У цьому дослідженні йдеться про розширення рамок методики лінгвопоетичного аналізу та її застосування до текстів не лише словесно-

художньої творчості, а й принципово іншого функціонального стилю – стилю реклами. І, нарешті, до останніх робіт, які ведуться нині в галузі лінгвопоетики, можна віднести дисертацію, де лінгвопоетичний метод аналізу художнього тексту отримує подальший розвиток, оскільки дослідження із застосуванням даної методики вперше проводиться на матеріалі одного образу – образу слуги у творах англійської літератури XIX–XX століть, тобто у діахронічному плані.

Виклад основного матеріалу. Метод лінгвопоетичного аналізу художнього тексту у разі є продуктивним, оскільки дозволяє подолати розрив між літературознавчим і власне лінгвістичним підходом у трактуванні образу персонажа. Лінгвопоетичний метод дослідження дозволив провести комплексний аналіз словесномовних та художньопозиційних способів створення образу літературного персонажа в діахронії (Fernandez). Отже, для повного розуміння художнього твору необхідно розглянути складне взаємовідносини словесномовленневої структури та композиційно-художньої організації твору, оцінити естетичний вплив, що надається. Для цього досліднику необхідно застосувати лінгвопоетичний аналіз, що розглядає способи використання метасеміотичних властивостей мовних одиниць у рамках твору, їх роль у відображенні авторського наміру та ідейного змісту. В заключній частині статті спробуємо показати лінгвопоетичний метод у дії з прикладу аналізу фрагмента роману Ф.С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі». Мета аналізу – визначити, яким чином мовні одиниці різних рівнів реалізують авторську інтенцію і надають певний емоційно-естетичний вплив на читача: «In his blue gardens ... On every Friday, five crates of oranges and lemons arrive from a fruit grower in New York – today Monday is the same oranges and lemons left his back door in pyramid of pulpless halves. They were a machine in the kitchen that could pull the stomach out of two tall oranges in the first hour, and if the little button was pressed two hundred times by the butler's thumb». У уривку, який розпадається на два різні за обсягом абзаці, йдеться про грандіозні вечірки, які головний герой (Гетсбі) влаштовував у своєму саду, щоб привернути увагу та викликати захоплення коханої жінки Дезі Фей. Перший, більш короткий абзац, є описом вечірок, а другий, більш протяжний, приготування до вечірок і прибирання після них. Для повного розуміння авторської інтенції необхідно передусім враховувати вертикальний контекст всього твору, а саме його сюжетно-композиційні особливості. Головний

герой, Джей Гетсбі, виріс у бідності, тому не міг одружитися з коханою дівчиною, Дезі Фей, яка вважала за краще вийти заміж за статкову людину. Розбагатівши на нелегальній торгівлі спиртним під час сухого закону (дія роману, як відомо, відбувається в 20-ті роки минулого століття в США), Гетсбі вирішив підкорити серце честолюбної Дезі, влаштовуючи розкішні прийоми в саду, на які гості злітали, подібно до метеликів на світ: «men and girls came and went like moths». Ця фраза є ключовою для першого абзацу і приковує увагу читача, повідомляючи інформацію про те, що в саду Гетсбі безліч гостей. Авторський вибір іменників "men and girls" замість можливих "men and women" або "guests" надає опису легкий іронічний тон, який, однак, змінюється поетичним завдяки поєднанню однорідних іменників в кінці речення ("whisperings and the champagne and the stars"). Алітерація звуку [s] створює відчуття романтики та загадки навколо вечірок: адже мало хто з гостей знає господаря в обличчя, хоча всі отримують персональні запрошення, які розвозить шофер Гетсбі. Відчуття таємниці, що огортає свята у саду, посилюється і за рахунок атрибутивного словосполучення «blue gardens». Другий абзац, який детально описує підготовку до прийомів у саду та прибирання сміття після вечірок, свідчить про те, що приготування були більш важливими, ніж самі вечірки. Це, перш за все, впливає з довжини абзацу (як було зазначено, він протяжніший за перший). Вибір слів у двох абзацах, побудованих за принципом контрасту, також свідчить про масштаби вечірки пріоритетності підготовки: гості просто приходили та йшли (came and went), тоді як апельсини та лимони прибували та залишали будинок Гетсбі (arrived and left). Остання пропозиція абзацу, що докладно описує процедуру приготування соку з 5 ящиків апельсинів та лимонів, нагадує інструкцію до соковижималки, завдяки іменникам «machine», «oranges», «button», дієслівним поєднанням «extract the juice», «pressed two hundred times а також пасивну заставу в другій частині заключної пропозиції. Авторську іронію тут доведено до досконалості. Порівняльний аналіз синтаксичної організації двох абзаців показує, що в її основі лежать паралельні конструкції, метасеміотика яких посилена за рахунок анафоричного повтору та антитези («every Friday» – «every Monday»; «came and went» – «arrived and left»). Таким чином, конвергенція стилістичних прийомів різних рівнів мови (від фоностилістичної до синтаксичної) забезпечує цілісну картину описуваного і виявляє читачеві авторську іронію, за

якою ховається симпатія до головного героя, який не шкодує сил та засобів на влаштування свята для коханої жінки, на якому його самого плутають із одним із гостей.

Висновки. Підсумовуючи наше дослідження, варто зазначити, що суть лінгвопоетичного методу полягає в аналізі власне мовного матеріалу з ура-

хуванням художньо-композиційних та сюжетних особливостей твору. Такий аналіз дає можливість зробити висновок про те, яким чином сукупність мовних засобів різних рівнів бере участь у створенні образу і допомагає читачеві повною мірою усвідомити та сприйняти емоційно-естетичну дію, яку автор художнього тексту.

Список літератури:

1. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків : Вища школа, 1987. 125 с.
2. Науменко А.М. Філологічний аналіз тексту (основи лінгвопоетики): Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. М. Науменко. – Вінниця: Нова книга. 2005. 416 с.
3. Fernandez Retamar R. Idea De La Estilística: Sobre La Escuela Lingüística Española / R. Fernandez Retamar. – Madrid: Biblioteca Nueva, 2003. 192 p.
4. Quilis A. El comentario fonológico y fonético de textos/ A. Quilis. - Madrid: Arco/Libros, 1985. 254 p.
5. Vucheva E. Estilística del español actual: teoría y práctica del estilo. Valencia : Tirant Humanidades, 2014. 334 p.

Bakhov I. S., Khuda N. S., Kalashnyk O. V. LINGUOPOETICS AS A METHOD OF ARTISTIC TEXT ANALYSIS

The article is devoted to the study of the language of artistic works, which is a central problem in the work of many researchers, both in Ukraine and abroad. They develop various methods and ways of analyzing the artistic text, among which two main approaches can be distinguished: linguistic and literary. The article revealed that for the linguistic method, the starting point of research is language, the text is considered from the point of view of the manifestation of general linguistic regularities. The literary method chooses the text as a starting point, and the language is an auxiliary material for analysis. Thus, the study of the language of artistic works establishes the division of philology into linguistics and literary studies, and, accordingly, the division of stylistics as a branch of philology into linguistic and literary stylistics. The work develops the idea of the need to create a separate philological discipline – the science of the language of fiction, the subject and task of linguopoetics as a branch of philology that studies the language of a work of art is formed. According to scientists, the task of linguopoetic research is to study the aesthetic function of language units in a work of verbal and artistic creativity. Thus, as a result of the convergence of two approaches at the junction of linguistic and literary stylistics, a new branch of philology emerged - linguopoetics, the subject of which is "the set of linguistic means used in a work of art, with the help of which the writer provides the aesthetic impact necessary for the realization of his ideological and artistic plan." . The purpose of linguopoetic analysis is to determine how this or that unit of language (word, phrase, grammatical form, syntactic structure) is included by the author in the process of verbal and artistic creativity, how this or that peculiar combination of linguistic means leads to the creation of a given aesthetic effect. As you know, applicable to any texts, linguistic stylistic analysis includes two levels: semantic and metasemiotic. At the semantic level, language units (words, phrases, syntactic constructions) are considered as such, in their direct meaning. At the metasemiotic level, a transition is made from the consideration of the immediate meaning of language units to the study of their functioning in the text.

Key words: *artistic works, linguistics, methods of linguopoetic research.*